

SAN MARTIN JAUNAREN SARRERA-HITZALDIARI ERANTZUNA

Huna nun gauden gaur bilduak Axularren sor-herri huntan. Duela lau mende baino gehiago jaio zen eta hemen iragan zuen bere gaztaroa Euskal Herriak Hamazazpigarren mendean ukan duen idazlerik famatuenak. Eta zertako bada bilduak gire, orok badakikezue, lankide maiteak eta jaun eta andere agurgarriak. Entzun duzue, orai berean, Juan San Martin-en mintzaldi ederra: nola eta zertako sortu den gure literatura landua Ipar aldeko Euskal Herrian, nola haunditu den landare hori Axularren "Geroa" deitu lorea sortu aintzin.

Eta hemen konpainia on batean baigira, euskaldunik baizen ez den lekuan gogoratzen zaizkit Axularrek berak, bere "Geroa"-n irakurtzaileari eskaintzen diozkan lehenbiziko lerroak:

"Egun batez konpainia on batean, euskaldunik baizen etzen lekhuan nengoela, ekharri zuen solhasak, izan zen perpausa, etzuela deusek ere hanbat kalte egiten arimako eta ez gorputzeko ere nola egitekoen geroko uzteak, egunetik egunera, biharretik biharrera luzatzeak. Eta on zatekeiela gauza hunetzaz liburu baten euskaraz guztiz ere euskararik baizen etzakientzat egitea: eta hartan gero dioenak bego dioela erakustea."

Zuk ere, San Martin lankide eta adixkide ona, entzun dituzketzu hitz horiek. Ordu zela erranen derautzut. Ez ote du orai hamar urte sartu zinela Euskaltzaindian, euskaltzain oso gisa? Ez zena zure eginbidea sartzeko mintzaldiaren egitea epea sobera luzatu gabe? Hamar urteren buruan pentsatu dukezu laster iragan zela denbora eta ordu zitaikela eginbidearen betetzea. Hautatu duzu Axularren sor-herria, beharbada erakusteko gero dionak ez duela beti bago erraiten.

Aitatxi gisa hautatu .nuzunez gero, egiten derauzkitzut erasi horiek, irriño bat ezpainen xokoan, baitakit aurretik ongi hartuko ditutzula. Eta umorezko erasiak utzirik nahi derauzkitzut eskerrak bihurtu. Euskaltzaindian lehen aldikotz gertatzen zait aitatxi izaitea, eta zuk egin derautazu ohore hori. Ohoretzat hartzen dut ba eta ere adiskidantza gisa. Duela hameka dotzena bat urte orai, nihaur Euskaltzaindian sartu nintzanean, egin nuen zure ezagutza. Ordutik, uste dut elgar aditu dugula, senditu dugula adixkidetasunak emaiten duen elgarrekilako lokarria. Gure arteko har-emanetan jakin nintuen zure zombait berri.

Sortu zira Eibarko hiri langilean, duela orain 52 urte, udaren hastapenean, 1922ko ekainaren 22an ; gu gehienek bezala euskara ikasi duzu erdara baino lehen eta nahi eta ez zaletasun gehiago duzula euskaran da guretzat eta gure batasun hunentzat kalitaterik haundiena. Ez dakit -eta ez derautazu sekulan erran - nun egin dituzun estudioak. Diote zuhaurek asko ikasi duzula hanitz liburu irakurriz, betidanik jakintza maite izan duzulakotz. Bainan bada liburuak emaiten ez duten jakintza bat. Eta hura da, bere esperientziaz, bere nahiz, ikusiz eta sendituz, gorputzak gogoari emaiten dion jakitatea. Gazte zinelarik, mendizale gisa, ezagutu duzu mendiak nasaiki eskaintzen deraukun bozkarioa. Arrokarri aztaparrakin lotua, zango petan hutsa daukazula, gainean zero urdina, zeruari buruz egiten den petikgoitiko ibialadiak ere moldatzen du egiazko gizona, gorputzez azkar, armaz azkarrago. Picos de Europa-ko, Pirineetako eta Alpes-etako gailurrik gorenatarat igan zira eta segur naiz gain heietarik bota ditutzula euskal irrintzinetarik ozenenak. Gailurrez bertzalde, leizeak ere nahi ukan ditutzu ikertu. Pierre Saint Martin-eko leizearen iluna ikusi eta jastatu duzu bi begiak oso zabalik, hala nola hesten zinituzken goiz argiaren dirdirak jotzen zituelarik iragan dituzun mendietan.

Mendizaletasunari esker ikertu ditutzu Euskal Herriko zazpi hegala, herriz herri ibiliz bide nabar. Eta huna nun ohartzen ziren mundu zabalean dauden populuen anaitasunaren asmoa sortu ditaikela bakarrik herri bakoi-txak ikasten duelarik bere kondaira, jakiten duelarik nor den, nun, nola eta noren artean bizi den, norat doan. Haitzaren pare, herri batek lurtean e-erroak barna behar ditu sartu eta ez izan erro gutiko zuhaitza bezala, lehen-biziko haize zirimolak aurtik lezakena. Mendiz mendi eta herriz herri zinabi-larik. ikusi eta ikasi ditutzu Euskal Herriak sortu dituen ohidura zaharrak, etxe bereziak, bizi molde desberdinak, ipui aberatsak, kantu xoragarriak, atsotiz, zuhur hitz eta bertze lehengo erranak. Zuhaur aberastu zira, hor baitzinuen herria erakasle gisa eta orduan duzu konprenitu Euskal Herriak osatzen balinbadu mundua, euskarak ere baduela bere tokia munduko hiz-kuntzen soka-dantza edo dantza-korda handian eta Detxeparek dion bezala behar dutela euskaldunek euskara jalgi mundu guzira.

Euskaldun zinen ordu artio, orduan zira Euskalzaletu. Hor dira lekuko idatzi ditutzun artikulu eta liburuak: Eusko gogoa, Egan. Euskera, Munibe, Anuario de Eusko folklore, Jakin, Zeruko Argia, Olerti, Pyrenaica, Anaita-suna eta bertze aldizkariak sala zezaketen eta salatu zeieten nor zinen Baionako Euskal-Idazkaritzakoek eman baitzerazuten 1964ean Lauaxeta saria. Orroitzen niz "Zirikadak" eta "Eztenkadak" idatzi dituzula, nahas-mahas doatzila ipui bilduak eta asmatuak. Zure gaztaroako ibilaldien seme-alabak dira, hala den bezala "Estudio etnográfico del valle de Urraul Alto" Luis Pedro Peñarekin idatzia. Lehengo idazleak maite dituzu, Mogel berezi-ki, haren bizitza aztertuz, lanak agertaraziz. Bainan maite ditutzu oraikoak ere "Uhin berri"-koak, igerika batzu eta "Hegatsez" doatziñak Euskeratu ditutzu bertzen liburuak erakutsiz ez ditaikela Euskal Kultura hetsirik egon, behar duela ordea sekulan baino gehiago atzerrietako kulturei idekia izan. Zuri esker Michel de Ghelderolde, Salvador Espriu eta Bertold Brecht-en li-buru edo zati batzu irakur ditaizke euskaraz. Erradazu otoi zer irakurtzen duzun eta erranen derautzut nor ziren. Euskeratu dituzun idazleak oihuka-tzen derauzkute zure bihotzeko kezka eta asmoak.

Ez zenituen lan horiek guziak eginak Euskaltzaindiko ate nagusia ide-ki zelarik zuretzat 1964.ean. Bainan ez zinuen izendapen hori hartu ohorez-ko izendapen gisa. Langile porrokatua zirela orok badakigu eta hortakotz

Euskaltzaindiko idazkari izendatu zitugu, esku onetan baitago kargu, edo hobeki esan, karga hori. Ene bihotzeko zorionaren berri aitortzen derautzut gaur bereziki Euskaltzaindiaren izenean agurtzen zaitudanean, hori baita betetzen dudan eginbiderik goxoena, ez lankide gisa bakarrik, bainan, gehiago dena, adixkide bezala.

Euskaldun jendearen erroak barna landatuak direla euskal lurrean, euskaldun jendeak ez duela adinik, betidanikakoak girela, huna zer erraiten zuten, duela lau mende, espantu puska batekilar orduko historiazaleek. Eta, egia erran, aspaldi huntan bizi da gizona Euskal Herrian, Isturitzeko otsoze-laietarik Santimamiñeko Leizeradino. Bainan zuk, nik baino hobeki, bada-kizu egia hori. Eta mende huntako ikertzaleek, zu heien artean, agertzen dauzkute egunero gizonak utzi dituen herexak: leizeetako marraski, mairubaratze eta abar... Emeki emeki ere, gizon berek sortu dute menderez mende elgarrekin bizitzeko behar zuten mintzaira. Hala nola apaintzen zituzten leizeetako paretak marrazkiez, halaber, sortzen zituzten olerkiak ederragoak zauzkaten xoramelatzen zituztelarik. Hola hasi da gure ahozko literatura, kantatzen zituela euskal gizon eta emazteen arteko lokarri edo eztabaidak, gogoen kezkek. Gauza guti etorri zauku, salbu gertakari haundi edo bortitzen orhoitzapenak: pertsu bat hemen, bizpahiru neurtitz han, hamalau eta hamabostgarren mendekoak. Kantu batek, osoa dirudianez, Xuberotarren aho beharrietatik iraganik, erakusten derauku literatura galdu horren ederra. Mauleko kondearen abrekeriak alde batetik, doñu sarkor eta pertsu mamitsuen ederrak bertze aldetik, eman diote iraupen berezi bat, kanta egileak berak desiratzen zuen bezala, ziolarik: "Bizi denak orhit ükhenen dü Bazko gaiherdi ondoa"

Euskaldun orhoitmenariesker iragan ditu mendeak gure ahozko literaturak, gizaldi bakotzak emaiten ziola apaindura berezi bat. Oraino ere hemeretzigarren mendean, bazakien Etxahun-Barkoxe-k pertsuz "huntü" zituen oihi eta garrasiek iraunen zutela Xuberotarren gogo-bihotzetan:

Khantore horiek huntü nütin Unhürritzeko olhetan,
Errumarat juiten nizala erraiten beitüt hoietan;
Maleruski ni hil banendi bidaje lazgarri hortan,
Ziberuan khanta-itiazie, ene orhitzapenetan.

Ahozko literatura Euskal Herriko eremu guzietan bizi zen, euskaldunen josteta, biltzar, har emanen artean eta bertze herrietako ahozko literatura-rekin konpara ditaike irriskurik gabe gure abaintaletan. Hori izan da, garai batean, Herriaren jakitate bakarra.

Hamabostgarren mendearen bigarren zatia eta hamaseigarren mendea dira mendebaleko European aldakuntzazko mendeak. Erdi-aroko mundua suntsierat doa eta bertze mundu bat, bertzea baino zabalagoa, agertzen ari da jendeen begi harrituena aintzinean. Aro berri bat sortzen da, berpizte bat bezala.

Italian hasten da Pizkundea. Europa guzian, arte gotikoak bere azken dirdirak botatzen ditu, Italian bertze arte mota batek arrakasta handia hartzen duelarik. Lehenengo denbora klasikoetarat erroen bila doa aro berria: gazteluak jauregi bilakatzen dira, margolariak mitologiari buruz itzultzen, olerkariak so egiten diote Erroma eta Greziari, filosofoek Platonen ideiak irakur ditzakete Platonen hizkuntzan.

Espainiak lortu berria du bere batasuna. Granadako mairu-erreinua erori da, Arago eta Castilla, errege katolikoena eskuetan bateraturik, sartzen dira, burua gora, Indiak berriki aurkituak, aro berrian. Frantziak, aspaldi egin baitu batasuna Okzitania errautsiz Italiako alderat jotzen du eta Espainiarekin ikasten Pizkundeak darion aberastasun joria. Turkoak, emeki emeki, sartzen ari dira mendebaleko European, beldur ikaragarri bat emaiten dutela Lepantoko itsas-guduka artio

Eta hor, Espainia eta Frantziaren artean, hor dago xutik oraino, Napatarrak haurriden arteko eztabaidek ahultzen dutela gero eta gehiago, Napatarrak erreinua. Arbolatik fruitua erortzen den bezala, Fernandoren aztaparrerat eroriko da Napatarrak, erregek ihes egiten dutela Pirene haraindiar. Debaldetan nahiko dute berriz Napatarrak jabetu: 1521etik hart zatikaturik dago Napatarrak. Erregeak biziko dira Pauen. Gero, Espainiak egin zuen bezala, Frantzia jabetuko da Napatarrak, Henri IV. jarriz Frantziako tronuan, Luis XIIIgarrenak haren segida hartuko duenean.

Hamaseigarren mende hori (1521etik, 1620 arte) garrantzi handikoa izan da euskal literaturarentzat, orduan lehenbiziko bi liburu inprimatuak

sortuko direlakotz Naparroako erreinu xoil eta libro hortan. Erran derauku-zu oixtion nola hedatu zen inprimeria garai hartan eta nola etorri ziren gure eremuetarat lehenbiziko inprimatzaileak. Halere aipatu ditudan bi liburuak Herritik kanpo inprimatu ziren, bat Bordelen, Detxeparena, bertzea Roxelan, Leizarragarena ez baitzagon inprimeriarik Naparroako erreinu ttipian. Eta gure bi idazle horiek, mende horren eztabaiden lekuko daude gure euskal lurrean, apez katolikoa eta artzain protestantea.

Detxepare zinez, hamaseigarren mendeko gizona da. Senditu du munduko mintzairan inprimeriak ematen zioten oldar ikaragarria. Latinaren parean herrietako mintzaierek altxatzen dute burua segur baitira traba gutiagoko dutela eta pentsakera guzien erraiteko gai direla. Berritzen, azkartzen, aberasten, joritzen ari dira. Naparroako erregina bera, Margarita, idazle frantses on bat da eta Nera-ken Pau-en bezala biltzen ditu bere inguruan idazleak. Garai hartan, Marot eta Rabelais-ek Frantzian, Garcilaso de la Vega eta Boscan-ek Espainian, olerki eta idazkien bitartez lantzen dute frantsesa eta gaztelera eta bide berriak idekitzen. Giro hortan bizi denak, Eihalarraren edo Donibane Garazin izanikan ere, ez ote du bere hizkuntza landuko eta inprimaraziko? Badaki nehork ez duela, ordu artio, euskara inprimarazi eta "kausa horregatik gelditzen dela abaturik ezein reputazione gabe". Argi eta garbi ikusten du Detxeparek etorriak direla denborak eta Bernard Lehet-i eskaintzen diozka asmatu dituen koplak "inprimiturik heuskara, oraino izan eztena eta zure hatse horretik dadin aintzinerat augmenta, kontinua eta publika mundu guzietara eta baskoek bertzek bezala duten lengoajian skribuz zerbait doktrina eta plazer hartzeko, solas egiteko, kantatzeko eta denbora iragaiteko materia eta jiten direnek gero duten kausa o-boro haren abantzatzeko".

Geroari buruz mintzo da Detxepare:*augmenta, kontinua, publika, abantzatzeko*, hitz horiek jaiten dituzte oraino gure beharriak, euskaldun eta euskaltzaileen eginbidea goraki oihukatzen dutela.

Euskararen sortze bat da eta "kontrapas" famatuaren errepiketari e-repikatzen du jaitoze edo jalgitze hori; kanpora, plazara, mundura, mundu guzira. Gauaren sabeletik jalgitzen da kanporat eta haur sortu berriak bezala lehen garraisia botako du; lehebiziko urratsak eginez helduko da plazarat, bertze kidekoen arterat; handitzen da, mundurat hedatzeko xedea hartzen du eta garai hartan mundua zabaltzen ari baita euskaldunekin eta

euskalduneri esker mundu guzirat nahi luke hedatu "ohoria orotan" ukaiteko. Nola sorginak hitz berak errepikatzen dituen bere inguruko jenden xortzeko, hala Detxeparek hiru aldiz hitz bera oihukatzen du, dei gisa, "Heuskara" sar dadin gero mundu guziko hizkuntzen harrigarriko dantzan. Besta da, mintzairen besta, aro berriko jaia.

Ez da Detxepare idazle bakarra hamaiseigarren mende hortan. Frantziatik jinikako ipar haizeak Euskal Herrirat pastoralak dakar. Erdi aroko frantses "misterioek" sort-arazi dute baserritar antzerkia. Ez bakarrik Xuberotarek bainan Baxenabartarrek hain zuzen ere, ezagutu eta egin dituzte pastoralak. Oihenartek berak erraiten derauku bazela hamaiseigarren mendearen erditsuetan bertze apez bat, Donibane Garazin sortuz, Joanes de Etxegarai deitua, olerkaria hura ere, eta "Artzain gorria" deitu pastoralaren idazlea. Aipatzen derauku ere Arnaud de Logras, Amikuze eta Oztibarreko bikario jenerala, hau ere olerkaria.

Badirudi badela Baxe Nabarren olerki eskola bezalako bat Detxepare, Etxegarai, Logras hiru apez olerkarietilan. Ikus dezakegu heietan "La Pleiade" iduriko biltzar bat. Nahi ukan dute euskara landu bederen olerki eta pastoralen medioz. Euskararen zerbitzariak izan dira eta, nahiz Detxeparen obra bakarrik gelditu zeraukun, egin dute egiazki nik deituko dudan "La Défense eta L'illustration de la Langue Basque".

Bada hamaiseigarren mendean euskararen bigarren akulatzaile bat eta hori da protestantismoa. Erreformako ideia berriak Europan hedatzen ari dira. Jadanik Margarita, Naparroako erregina idazleak, Nerak-en eta Pauen gerizatzen ditu erreformatar lerratzerat doatzin idazle, filosofo eta teologoak. Libertatez gose dira protestantak; nahi dute Jainkoaren hitza denek ezagut dezaten; hortakotz utziz latin sakratua frantseserak itzultzen dute Testament berria lehenik 1523an Lefevre d'Étaples-ek eta Biblia osoa geroxeago, lan berbera egiten duela Robert Olivetan, Kalvinen ahaide batek 1535ean. Jainkoaren hitzaz egiten dituen gogoetak ere Kalvinek agertuko ditu, Katolikoek atxikitzen dutela, hanitz denboraz oraino, latin xoilak. Bibliari esker Alemanian erabiltzen ziren hizkuntzetarik bat, aleman literarioa bilakatuko da, hura izan baita gerostik aleman batua. Ez da harritzeko beraz euskarazko itzulpen bat galdegiten badu Albretako Joanak, Naparroako erregina protestantak. Leizarraga berak bere eskaintzazko aintzin solasean ez du bertzerik arraiten: "Alabaina segur izanez ezen Heuskaldunak berze nazione guzien artean ez garela hain basa non gure lenguahez ezin ezagut

eta lauda dezagun gure Jainko Jauna...”

Euskaraz euskaldunentzat, ez dea hori mendez mende euskaltzaleen bihotzek daukaten asmo kartsua?

Ene iritziz, protestantismoak eta Leizarragaren obrak bereziki ondorio onak ukanen dituzte euskararentzat, eliza katolikoak bide bertsutik jo beharko baitu. Bide bertsutik diot ezen eta Bibliaren itzulpenik ez baitute berehalakoan egingo katolikoek. Bainan katiximak agertuko dira, jadanik hamaseigarren mendean, hamazazpigarrenean bereziki. Aipatzeko dira (Santxo Elsokoaren dotrina aparte) Ostolazarena Bilbon. Aita Matteredena eta Nafarroan Beriainena. Eliza katolikoaren erakaskuntza ageriko da bereziki hamazazpigarren mendean Lapurdiko eremuetan. Aita Villasantek biziki ederki esplikatzen derauku, bai bere “Historia de la Literatura vasca” delakoan eta bai “Axular, mendea, gizona, liburua” deitu liburuan zer izan den Sara-Donibaneko giroa. Erlisionekeo gerlak bururatuak dira. Bortitzak izan dira Baxe-Nabarren, Axularrek dioenez bederen, Etxauz etxeko kondaira egitean:

“Zu izan zara Etxauz, mendi Pirinioetan, Alduideko hegaletan, bethiere zentinelak eta begirale bezala, iratzarrik dagoen jauregi eta gaztelu handi, eder, noble hartako seme. Hango bizkondeak eta seme guztiak izatu dira bethiere, egundainoz gero, erregez enpleguak, estimatuak, fin eta leial fragatuak. Eta bai egiazko fedearen eta legearen defendatzaile eta aintzinatzaile buruzagiak ere. Nafarroa beheko parte hetan, bertze ainitz lekhutan bezala, lege katoliko saildua, iduriz klakatzerak, kordokatzerak eta erortzerak zihoanean, badaki munduak nola zure aita Jauna, bere etxeaz, onez eta biziaz ere kontu guti eginik, joan zen Doanapalaia, non baitzen orduan Nafarroako Parlamenta. Eta han ausartzia handi batekin, bere bihotz giristino noblearekin, hasi zen, ezpata biluzia eskuan harturik, oihuz, Matias bat bere denboran bezala erraiten zuela: “Ea giristinoak, giristino izenarekin izana duzuenak, bertze egiteko guztiak utzirik, hurbil zakiskidate, jarraiki zakiskidate, eta egiazko legearen eta fedearen mantentzen eta sostengatzen lagun zakiskidate.”

Eta hanbat egin zuen, non bere herria eta inguruneak ere, hetan zihoan eritasunetik begiratu baitzuten. Eta gero handik hartako herraz eta mendekuz bere jauregi ederra erre zioten.”

SAN MARTIN JAUNAREN SARRERA—HITZALDIARI

Etxauzko semea, Baionako apezpiku zenean, bazterrak eztituak ziren Baxe Nabarren, sua piztua zegolarik Lapurdin hamazazpigarren mendeko lehen hamar urtetan. Senpereko sorginen gertakariak inharrosi zuten Lapurdi guzia: egiatzko sorgin ihizia, zinezko erlisioneko gerla. Hor datza, nere iritziz, Lapurdiko Euskal literaturaren piztearen arrazoin handi bat Frantziako erreforma katolikoaren giroaz bestalde. Ohart giten Sales-eko San Frantsesen denbora dela, behar direla jendeak ematu eta "egiazko legearen eta fedearen" erakaspenak behar zitzaizela jendeak eman, hori baita Elizaren eginbiderik premiatsuena.

Donibane-Ziburuko frantzizkotarren komentua eraikirik, prest zitaizken erakasleak, garai hartako euskal liburuetan ageri diren izenak lekuko: Materre, Klaberia, Hirigoity, Gillentena, Etxeberri ziburukoa, Haranburu, Argainarast eta... Axular, orok erakasle lana deramatena.

Ez da erlisioneko gerlarik izan ez Espainian, ez Hego Euskal Herrian. Jesuiten konpania euskaldunek sortu dute. Krixtoaren soldado izan nahiz, bihotza zaukaten aski zabal mundu zabalaren besarkatzeko eta ez zioten Euskal Herriari kasurik egin. 1656 ean bakarrik (badu ehun urte baino gehiago konpainia sortua dela) ohartuko dira Jesuitak Euskal Herria dela ere misione lurra, urte hartan agertuko baita Aita Jeronimo de Ripalda-ren "Exposición breve de la doctrina cristiana" eta 1686 an Gazteluzar-en "Egia katolikoak.

Hola nola sendi zitaiken Lapurdin, Baxenabarren Ziberoan bezala euskaltzaletasun horrek konpreniarazten ditu pixtion aipatu dituzten Klaberiak eginikako pertsu garratzak:

Burlatzen naiz Garibaiez
bai halaber Etxabez
Zeinak mintzatu baitira
Erdaraz Eskaldunez

Ezen zirenaz geroztik
Eskaldunak hek biak
Eskaraz behar zituzten
Egin bere historiak.

Bainan erlisionetik kanpo, zer gai erabili da Euskaraz, literatura landuan? 1638 an (badu bi urte Klaberiak egin dituela pertsuak). Oihenartek publikatzen du bere *Noticia utriusque Vasconiae* latin hizkuntza noble eta zientifikoa. Martin Oiharzabalek ere frantsesez lehenik idazten du eta argitaratzen *Itsasoko nabigazioneko liburua*, Piarres Detxeberri edo Dorrek euskararat itzultzen diola gero. Asko denboraz (hiru mendez bederen) gure literatura erlisioneko literatura izanen da, denbora berean ahozko literaturatik zarioten kantu, ipui eta errefrauek asetzen zituztela euskaldun jendearen gogo bihotzak.

On da ikustea eta ikertzea nun eta nola sortu den gure literatura landua. Sortu da hamaseigarren mende erakituan, bazterrak eta gogoak harrotuak zaudelarik; sortu da azkatasunean, Naparroako erreinu azkatuan, orduko erlisione alderako eta gizonaren alderako pentsakerak emaiten derauzkula Detxeparek; sortu da ere eztabaidetan, protestanten helburuek lehenik, katolikoek erantzunek gero ibilarazten gaituztela Leizarragatik Axularrerat. Orduz gero bizi da Euskal literatura, bizi baitira Euskaldunak, Euskaltzaleak eta bizi baita Euskara. Orai Europako batasunari buruz dabilzanek senditzen dute, sekulan baino gehiago, begiak urrun zeru-lurreko mugetan dauzkatelarik, behar dituztela zango oinak azkarki finkatu beren sort-herrian, begiratzuz, zainduz eta landuz gogoan duten berezitasuna: hizkuntza. Hortakotz da mende huntan, nahiz ez den gehiago euskararik baizen eztaquienik, erakaskuntza euskaraz emaiten ikastola eta ikastegietan hala nola ere sortu dugun Udako Euskal unibersitatea. Gai guziak erabiltzen dira euskaraz, mende huntan agertzen diren liburuetan. Hogeigarren mendeak, aro berrikoa baita, aintzinamendu haundiak behar derauzku eskaini azken hogoi eta borts urte hotan: euskara sararaziz eskola, irrati eta telebixtan horiek baitira mintzairaren hedatzeko tresna berriak. Euskal kultura bizi da, sekulan baino unibersalagoa, bainan gure kondairaren eta iraganaren iturrietan halere behar dugu nasaiki edan, euskal jakitate bideetan arbasoak direlakotz erakasle eta gidari hoberenak.

Egun hemen Axularren sort-herrian baigira eta Axular baita gure idazle zaharretan maisuenetarik bat, hari, idazle arbasoari, eskerrak bihurtuko diozkagu, hartzen ditugula ararteko Oxobik asmatu pertsuak:

Eskerrak Axular!
Bihi, bazka, indar,

Egun eta bihar
Badakigu nun har;
Zu baitan.....

Lagunak ez lokar:
Aditurik elkar
Dugun euskara sar
Eder, jori, azkar
Orotan!!

Urdazubin 1974 ko irailaren 14an
Jean Haritschelhar